

3. Shushura, K. & Liubymova, N. (2025). Dialogue of cultures in the European educational space: cultural and educational traditions of Ukraine and Latvia (С. Є. Дворянчикова, Упор.). У *Діалог культур у Європейському освітньому просторі: Матеріали X Міжнародної наукової конференції, м. Київ, 09.05.2025 р.* (с. 147–151). Київ: КНУТД.
4. Vevere, V., Resentini, C., Alfaya, M. G., & Mejuto, A. M. (2017). Cultural Adaptation of Erasmus Students in Latvia and Host University Responsibility. *Economics and Culture*, 14(2), 44–54.

Юферева О. В.

*Київський національний університет технологій та дизайну
(Київ, Україна)*

«СІРА» ЛІТЕРАТУРА ЯК ПИСЬМО ГУМАНІТАРНОЇ КАТАСТРОФИ: ДОКУМЕНТАЛЬНІ НАРАТИВИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

У сучасному літературознавстві термін «сіра» література (grey literature) походить з інформаційних студій і означає тексти, що циркулюють поза каналами академічного чи комерційного видавництва. Класичне визначення поняття закріплене в документах Grey Literature International Steering Committee: це матеріали, створені урядовими структурами, академією, бізнесом чи окремими авторами, які не контролюються комерційними видавцями і мають обмежену дистрибуцію [3]. Сьогодні цей феномен здобуває глибшого осмислення у західному академічному дискурсі (К. М. Benzies [2], А. Paez [4], С. Pappas [5]), однак досі не висвітлюється в українському науковому просторі. У контексті воєн і катастроф «сіру» літературу розглядають як тексти свідчення: щоденники, польові записи, волонтерські звіти стають первинними документами. У такому розумінні вона перетинається з документальною літературою та етикою свідчення, але відрізняється від канонізованих творів тим, що не обов'язково проходить процес літературної обробки й інституційного визнання.

Відмінність та межі між документальною та «сірою» літературою також ще не є окресленими та відрефлектованими. Проте є очевидним, що «сіра» література характеризується слабкою інтенцією до цілісності та, так би мовити, анти-естетизацією, зокрема, обмеженим використанням тропів, іншим статусом

автора та адресата, а також способом текстотворення. Натомість документальна проза є завершеним та цілісним текстом, у якому автор вибудовує чітку смислову рамку. Письмо війни у форматі «сірої» літератури тяжіє до фрагмента, уривка, незавершеної історії, що є відповіддю на досвід руйнування світу, неможливістю наративної повноти. Прикладами таких текстів є опубліковані свідчення, наприклад, «I Used to Have a Home: Older People's Experience of War, Displacement, and Access to Housing in Ukraine» – видання глибинних інтерв'ю, підготовлене Amnesty International [1].

Отже, у роботі запропоновано розглядати гуманітарні звіти та свідчення воєнного часу як різновид «сірої» літератури. Метою дослідження є визначення принципів і засобів формування нових етичних моделей сучасності на матеріалі свідчень осіб, евакуйованих із прифронтових зон. Такий підхід дає змогу порушити питання про трансформацію естетичних стратегій і розширення уявлень про моральний потенціал письма у воєнному контексті. Оскільки ці тексти не належать до художнього канону, вони перебирають на себе ключову культурну функцію: фіксувати досвід війни в тих точках, де власне літературні форми ще перебувають на стадії становлення.

Гуманітарні тексти функціонують як етичні практики письма, аналіз яких дотичний до літературознавства. Безперечно, такий аналіз резонує із філософією етики турботи (напр., у роботах J.Tronto [6] та M. Puig de la Bellacasa [7]), де турбота мислиться не як абстрактна норма, а як конкретна, тілесна й крихка практика підтримки життя. У цьому сенсі «сіра» література стає простором, де етика не лише описується, а здійснюється через саме письмо й фіксацію слідів турботи.

У межах заявленої теми письмо гуманітарної катастрофи – це внутрішня умова тексту. Відтак, увага зосереджена не на описі війни, а на трансформації самої нарації. Катастрофа руйнує звичну причинно-наслідкову зв'язність, тому

фрагментарність та повторюваність можна вважати нормативними формами для таких текстів. У цьому сенсі «сіра література» фіксує поріг, на якому наратив ще не може бути зібраний у цілість, адже унаочнюється відмова від завершення і пояснення. Свідчення виникає в точці розриву між подією і мовою: те, що сталося, не повністю піддається артикуляції, і саме тому текст насичується мовчаннями, евфемізмами, повторними спробами сказати те саме. Принцип, згідно з яким текст-свідчення важить не лише сказаним, а й «невимовним», постає формотворчим для поетики «сірої» літератури.

Окремої уваги потребує хронотопічна структура текстів-свідчень, де темпоральність зазнає суттєвих трансформацій. Замість ретроспективної організації, характерної для документальної прози, тут домінує теперішній час або його імітація: записи тяжіють до фіксації стану «зараз», що ще не відділене від події. Простір організовується у формі мережі порогових локацій: укриття, блокпости, пункти евакуації, – які функціонують не як тло, а як структурні вузли досвіду. Топоніми, маршрути, повторювані переміщення створюють картографію катастрофи, яка водночас виконує і доказову функцію. Саме тут «сіра література» перетинається з іншим важливим виміром – достовірністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Amnesty International. (2022). I used to have a home: Older people's experience of war, displacement, and access to housing in Ukraine. London: Amnesty International.
2. Benzies, K. M., Premji, S., Hayden, K. A., & Serrett, K. (2006). State-of-the-evidence reviews: Advantages and challenges of including grey literature. *Worldviews on Evidence-Based Nursing*, 3(2), 55–61.
3. Grey Literature International Steering Committee. (n.d.). Key documents. <http://eprints.rclis.org/7469/1/nancy.pdf>
4. Paez, A. (2017). Grey literature: An important resource in systematic reviews. *Journal of Evidence-Based Medicine*. <https://doi.org/10.1111/jebm.12265>
5. Pappas, C., & Williams, I. (2011). Grey literature: Its emerging importance. *Journal of Hospital Librarianship*, 11(3), 228–234.
6. Puig de la Bellacasa, M. (2017). *Matters of care: Speculative ethics in more than human worlds*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
7. Tronto, J. C. (1993). *Moral boundaries: A political argument for an ethics of care*. New York: Routledge.